

શ્રીમત સમંતભદ્રાચાર્ય વિરચિત-

રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર.

શેઠ પ્રેમચંદ મોતીચંદ ઝવેરી કૃત-
ગુજરાતી અર્થ સહિત.

શ્રી ૧૦૮ મુનિશ્રી શાન્તિસાગરજી (છાણી)
દિઠ જેન અંથમાળા તરફથી
સંપ્રદર્શિત:-

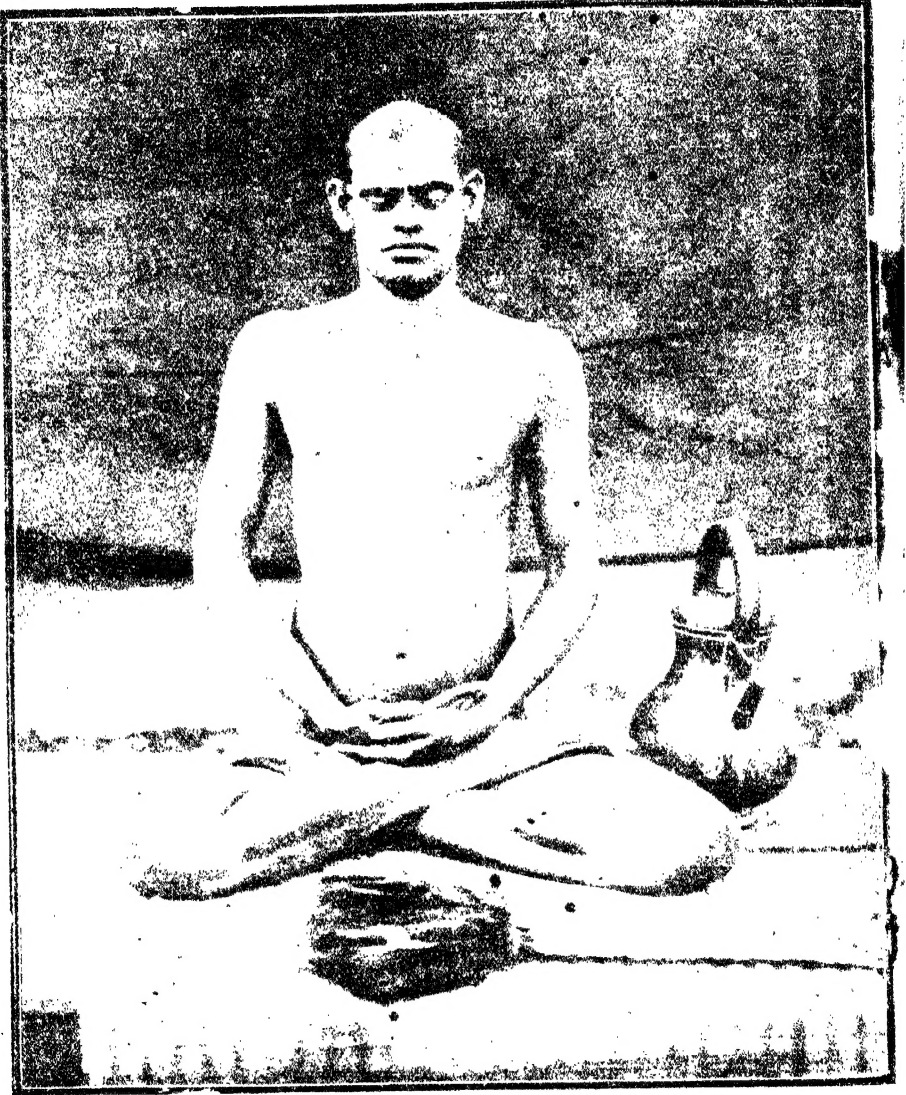
પરોપકારી વિદ્યાસેજક શેઠ કુતેચંદભાઈ તારાચંદ.
મહામંત્રી (ખડકની ૧૦ પાડશાળાઓ) મુ. વિજયનગર, મલોકાંડા

પ્રકાશક:-

અં લખમીચંદજી (ગિરવા) તથા અં કુતેલસાગરજી
મું ભીલોડા (મલોકાંડા)

[ર. યા. ૨૪૫૬] પ્રત ૫૦૦ [વિક. સં. ૧૯૮૬]

"જેન વિજય" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ-સુરતમાં મુળચંદ કસતલાસ
કાપડિયાએ છાપ્યું.

શ્રી. ૧૦૮ મુનિશ્રી શાંતિસાગરજી મહારાજ (છાણી)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૨૧૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૦૦૬૨૬ શ્રી ૫૬૫૨

વિષય

શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યકૃત-

શ્રી રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર.

(ગુજરાતી અર્થ સહિત.)

મંગળાચરણ.

નમઃ શ્રીવર્દ્ધમાનાય નિર્દૂતકલિલાત્મને ॥

સાલોકાનાં ત્રિલોકાનાં યદ્વિદ્યા દર્પણાયતે ॥ ૧॥

અર્થ:—શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામીને નમસ્કાર હજો, જેના આત્માથી જ્ઞાનાવણીદિ ધાતિયાં કર્મોનો નાશ થયો છે તેને લીધે તેમના કેવળજ્ઞાનમાં ત્રણ લોક અને આલોક એ આરસી જેવા પ્રતિબિમ્બિત થયાં છે. (૧)

અંથપ્રારંભ.

દેશ્યામિ સમીચીનં ધર્મં કર્મનિવર્હણં ॥

સંસારદુઃસ્વતઃ સત્વાન્ યો ધરત્યુત્તમે સુખે ॥૨॥

અર્થ:—જે ધર્મથી પ્રાણિમાત્ર સંસારદુઃખમાંથી છુટીને ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ મેળવે છે, અને જેનાથી કર્મોનો નાશ થાય છે, એવા ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનો હું ઉપદેશ કરું છું (એવું આચાર્ય સામંતભદ્રસ્વામી કહે છે) (૨)

સમ્યક્દર્શણ.

સદ્દૃષ્ટિજ્ઞાનવૃત્તાનિ ધર્મે ધર્મેશ્વરા વિદુઃ ॥

યદીયમસનીકાનિ ભવંતિ ભવપદ્ધતિઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ:—સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્ર અને પરમેશ્વરે ધર્મ એવું કહ્યું છે. એના વિરુદ્ધ મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, અને મિથ્યાચારિત્ર એ સંસાર વધારવાનું કારણ છે. (૩)

સમ્યક્તત્ત્વજ્ઞાણ.

શ્રદ્ધાનં પરમાર્થાનામાપ્તાગમતપોભૃતાં ॥

ત્રિમૂઢાપોઢમણ્ઠાંગં સમ્યગ્દર્શનમસ્મયં ॥ ૪ ॥

અર્થ:—સત્યાર્થ દેવ, ગુરુ, અને શાસ્ત્ર તેનાપર ગ્રણ મૂઢતા અને મઠરહિત અને આઠ અંગસહિત શ્રદ્ધા રાખવી એને સમ્યક્દર્શન કહે છે. (૪)

આપ્તજ્ઞાણ.

આપ્તેનોચ્છિન્નદ્રોષેણ સર્વજ્ઞેનાગમેશિના ॥

ભવિતવ્યં નિયોગેન નાન્યથા હ્યાપ્તતા ભવેત ॥ ૫ ॥

અર્થ:—જેના દોષ દૂર થયા છે, જે સર્વ પદાર્થના જ્ઞાણનાર છતાં આગમેના સ્વામી છે તેનેજ આપ્તપણું યોગ્ય છે. નિર્દોષપણું, સર્વજ્ઞપણું, અને આગમેશિત્વ એ ત્રણ ગુણ હોવા શિવાય આપ્તપણું થતું નથી. (૫)

ક્ષુત્પિપાસાજરાતંકજન્માંતકભયસ્મયાઃ ॥

ન રાગદ્વેષમોહાશ્ચ યસ્યાપ્તઃ સ પ્રકીર્ત્યતે ॥ ૬ ॥

અર્થ:—જેને ભૂખ, તરસ, ઘડપણ, રોગ, જન્મ, મરણ, સય, મદ્ (મગડરી), રાગ, દ્રેષ (ઇર્ષા, અદેખાઇ), મોહ, ચિન્તા, રતિ, નિદ્રા, વિસ્મય, વિષાદ, સ્વેદ (પરસીનો), ખેદ એ અઢાર હોય નથી તેને આપ્ત કહેવા. (૬)

પરમેષ્ઠી પરંજ્યોતિવિરાગો વિમલઃ કુતી ॥

સર્વજ્ઞોનાદિમધ્યાંતઃ સાર્વઃ શાસ્તો પચ્ચલ્યતે ॥ ૭ ॥

અર્થ:—આપ્તના પર્યાય નામો છે તે નીચે પ્રમાણે:—
પરમેષ્ઠી એટલે ઉત્કૃષ્ટ પદમાં રહેનાર; પરંજ્યોતિ: એટલે જેની જ્યોતિ નિરાવરણજ્ઞાનરૂપ છે; વિરાગ: એટલે જેનો રાગ મટી ગયો છે; વિમલઃ એટલે જેનો કર્મરૂપી મળ મટી ગયો છે; કૃતી એટલે જે કરવા યોગ્ય કામ કરી ચુક્યો છે; સર્વજ્ઞ: એટલે સર્વને જાણનાર; અનાદિમધ્યાંતઃ એટલે જેને આદિ, અંત, મધ્ય નથી; સાર્વઃ એટલે સર્વને હિતકર્તા; શાસ્તા: એટલે સર્વને શિક્ષણ આપનાર; એવા આપ્ત છે. (૭)

અનાત્માર્થં ત્રિનારાગૈઃ શાસ્તા શાસ્તિ મનો હિતં ॥

ધ્વનન્ શિલ્પિકરસ્પર્શન્મુગ્ધઃ કિમપેત્તે ॥ ૮ ॥

અર્થ:—શાસ્તા એટલે ઉપદેશકર્તા અરિહંતસગવાન પોતાના પ્રયોજન શિવાય અને અન્ય જીવોપર મોહ ન હોઈને સત્ય-રૂપોના કલ્યાણનું શિક્ષણ એટલે ઉપદેશ દે છે. દાખલા તરીકે જેમ મૃદંગ ઉપર શિલ્પિકારનો હાથ પડતાંજ તે શબ્દ કરે છે, પરંતુ તેમાં (અવાજ કરવામાં) તે મૃદંગની કંઈ ઇચ્છા હોતી નથી. (૮)

શાસ્ત્રલક્ષણ.

આત્મોપદ્રવ્યમનુલ્લંઘ્ય મદ્દષ્ટવિરોધક ॥

તત્ત્વોપદેશકૃત સાર્વ શાસ્ત્ર કાપથઘટન ॥૧॥

અર્થ:—શાસ્ત્રનું લક્ષણ એવું છે કે, તે સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલું, વાદીપ્રતીવાદી જેને આખંડી શક્તિ નથી, પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ પ્રમાણમાં બાધ ન આવવા દેનાર; જેમાં તત્ત્વનો ઉપદેશ હોય; જેમાં સર્વના હિતનું વર્ણન કરેલું હોય, અને જેમાં કુમાર્ગનું ખંડન કરેલું હોય તેજ શાસ્ત્ર કહેવાય. (૯)

ગુરુલક્ષણ.

વિષયાશાવશાતીતો નિરારંભોડપરિગ્રહઃ ॥

જ્ઞાનધ્યાનતપોરક્તસ્તપસ્વી સ પ્રશસ્યતે ॥૧૦॥

અર્થ:—ગુરુનાં લક્ષણ—જેને વિષયની આશા નથી, જે આરંભ પરિગ્રહ છોડી દઈ, જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ એમાં નિમગ્ન હોય તેને તપસ્વી એટલે ગુરુ એમ કહ્યું છે. (૧૦)

સમ્યક્ત્વના આઠ અંગ.

ઇદમેવેદશમેવ તત્ત્વં નાન્યન્ન ચાન્યથા ॥

इत्येकंपायसांभोवत्सन्मार्गे संशयारुचिः ॥૧૧॥

અર્થ:—તત્ત્વ એજ અને આવું છે, બીજું અથવા બીજા પ્રકારનું નથી, એવી નિષ્કંપ (મજબુત) લોઢાના પાણી જેવી સન્માર્ગ વિષે સંશયરહિત રૂચિ હોવી તેને નિશ્ચયિત અંગ કહે છે. (૧૧)

કર્મપરવશેન્નાતિ દુઃસ્વૈરંતરિતોદયે ॥

પાપવીજે સુસ્વેનાસ્થા શ્રદ્ધાનાકાંક્ષણા સ્મૃતા ॥૧૨॥

અર્થ:—કર્મને સ્વાધીન રહેનારા, અંતે નાશ પામનારા, ઉદય વખતે દુઃખ મિશ્રિત હોનારા અને પાપના બીજરૂપ એવાં સુખમાં અનિત્યપણાની શ્રદ્ધા રાખવી એને નિઃકાંક્ષિતઅંગ કહે છે. (૧૨)

સ્વભાવતોઽશુચૌ કાયે રત્નત્રયપવિત્રિતે ॥

નિર્જુગુપ્સાગુણપ્રીતિર્મતા નિર્વિચિકિત્સિતા ॥૧૩॥

અર્થ:—શરીર એ મૂળથી અમંગળ છે પરંતુ જેણે તેને રત્નત્રયથી પવિત્ર કીધું છે તેમના શુભોપર પ્રીતિ રાખીને તેમના શરીર વિષે ગ્તાનિ ન કરવી એને નિર્વિચિકિત્સા અંગ કહે છે. (૧૩)

કાપથે પથિ દુઃસ્વાનાં કાપથસ્યેપ્યસંમતિઃ ॥

અસંપૃક્તિરનુત્કીર્તિરમૂઢા દૃષ્ટિરુચ્યતે ॥૧૪॥

અર્થ:—દુઃખહાયક એવા ખોટા માર્ગવિષે અને ખોટા માર્ગમાં હોનારા લોકોવિષે મનથી પ્રમાણુતા ન કરવી, કાયાથી પ્રશંસા ન કરવી અને મોઢેથી સ્તુતિ ન કરવી એને અમૂઢદૃષ્ટિ અંગ કહે છે. (૧૪)

સ્વયં શુદ્ધસ્ય માર્ગસ્ય ત્રાલાશક્તજનાશ્રયાં ॥

વાચ્યતાં યત્પમાર્જિતિ તદ્વદંત્યુપગૃહ્ણં ॥૧૫॥

અર્થ:—સ્વયંશુદ્ધ એવા મોક્ષમાર્ગમાં અજ્ઞાની અશક્ત લોક હોવાને લીધે તે માર્ગની નિંદા થતી હોય તો તે ફર કરવી તેને ઉપગૃહ્ણનઅંગ કહે છે. (૧૫)

दर्शनाच्चरणाद्वापि चलतां धर्मवत्सलैः ॥

પસવરથાપનં પ્રૌઢઃ સ્થિતીકરણમુચ્યતે ॥૧૬॥

અર્થઃ—સમ્યક્દર્શનથી અથવા સમ્યક્ચારિત્રથી ચલાયમાન થનાર પ્રાણીઓને, ધર્મપર પ્રીતિ રાખનારા જ્ઞાની લોકોએ મદદ કરીને કાયમ રાખવા તેને સ્થિતીકરણ-અંગ કહે છે. (૧૬)

स्वयुध्यान्प्रतिसद्भावसनाथापेतकैતવા ॥

પ્રતિપત્તિર્યથાયોગ્યં વાત્સલ્યમભિલપ્યને ॥૧૭॥

અર્થઃ—આપણા ધર્મબંધુનો ખરા ભાવથી કપટ છાડીને યથાયોગ્ય સત્કાર કરવો તેને વાત્સલ્યઅંગ કહે છે. (૧૭)

अज्ञानतिमिरव्याप्तिमपाकृत्य यथायथं ॥

જિનશાસનમાઠાત્મ્યપ્રકાશઃ સ્યાન્પ્રભાવના ॥૧૮॥

અર્થ—અજ્ઞાનરૂપી વ્યાપેલા અંધકારનો નાશ કરીને બંને તેટલું જૈનધર્મનું મહાત્મ્ય પ્રગટ કરવું એને પ્રભાવનાઅંગ કહે છે. (૧૮)

तावदंजनचौरोगे ततोऽनंतमतिः स्मृता ॥

ઉદાયનસ્તૂર્તાયેપિ તુરીયે રેવતી મતા ॥૧૯॥

તતો જિનેન્દ્રમક્તોન્યો વારિષેણસ્તતઃ પરઃ ॥

વિષ્ણુશ્ચ વજ્રનામાં ચે શેષયોર્લક્ષતાં ગતૌ ॥૨૦॥

અર્થઃ—પ્રથમ નિઃશંકિતઅંગમાં અંજનચોર; બીજા નિઃકાંક્ષિતઅંગમાં અનંતમતિ; ત્રીજા નિવિંચિકિત્સા અંગમાં ઉદાયનરાજા; ચોથા અમૂઢદષ્ટિઅંગમાં રેવતીરાણી,

પાંચમા ઉપસૂત્રન અંગમાં અનેદ્રભક્ત શેઠ; છઠ્ઠા સ્થિ-
તીકરણુ અંગમાં વારિષેણુ; સાતમા વાત્સલ્યઅંગમાં
વિષ્ણુકુમાર; અને આઠમા પ્રભાવના અંગમાં વજ્રકુ-
માર; એવી રીતે પ્રખ્યાત થયા છે. (૧૬-૨૦)

નાર્ગહીનમલં છેતું દર્શનં જન્મસંતતિં ॥

નહિ મંત્રોક્ષરન્યૂનો નિહંતિ વિષવેદનાં ॥૨૧॥

અર્થ:—અંગહીન સમ્યક્દર્શન એ જન્મમરણરૂપી
સંસારનો નાશ કરી શકતું નથી; જેમકે અધુરા અક્ષરના
મંત્રથી વિષની વેદના મટતી નથી તેમ. (૨૧)

ત્રણુ મૂઢતા.

આવ્ગાસાગરસ્નાનમુચ્ચયઃ સિકતાશ્પનાં ॥

ગિરિપાતોગ્નિપાતશ્ચ લોકમૂઢં નિગદ્યતે ॥૨૨॥

અર્થ:—ગંગા, ભગીરથી, યમુના, ચંદ્રભાગા, નર્મદા
ઇત્યાદિ નદીઓમાં અને સમુદ્રમાં નહાવામાં ધર્મ માનવો,
રેતીના અથવા પથરાના પિંડ કરવા, પર્વતપરથી પડવું,
અગ્નિમાં સતી થવું ઇત્યાદિ કૃત્યોને લોકમૂઢ કહેવાય છે. (૨૨)

વરોપલિપ્સયાશાવાન્ રાગદ્વેષમલીમસાઃ ॥

દેવતા યદુપાસીત દેવતામૂઢમુચ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:—જે આશાવાન પુરૂષ કંઈ લાલ થવા માટે
રાગી દ્રેષી એવા દેવતાઓની ઉપાસના કરે છે તેને દેવતા-
મૂઢ કહેવા. (૨૩)

સગ્રંથારંભર્હિસાનાં સંસારાવર્તવર્તિનાં ॥

પાશંઢિનાં પુરસ્કારો જ્ઞેયં પાશંઢિમોહનં ॥૨૪॥

અર્થ:—પરિશ્રદ્ધ રાખીને આરંભ હિંસા કરનારા અને સંસારના ભ્રમણમાં ભ્રમનારા એવા પાખંડી લોકોનો સત્કાર કરવો તેને પાખંડિમૂઠ કહે છે. (૨૪)

આઠ મદ.

જ્ઞાનં પૂજાં કુલં જાતિં બલમૃદિં તપો વપુઃ ॥

અષ્ટાવાશ્રિત્ય માનિત્વં સ્મયમાદુર્ગતસ્મયાઃ ॥૨૫॥

અર્થ:—જ્ઞાન, પૂજા, કુળ, જાતિ, બળ, તપ, એશ્વર્ય (પૈસો), તપ, અને શરીર એ આઠ પદાર્થોના આશ્રયથી ગર્વ કરવો તેને અષ્ટમદ કહેવા એમ ગણ્યધરે કહ્યું છે. (૨૫)

સ્મયેન યોન્યાનત્યેતિ ધર્મસ્થાન ગર્વિતાશયઃ ॥

સોત્યેતિ ધર્મમાત્મીયં ન ધર્મો ધાર્મિકૈર્વિના ॥૨૬॥

અર્થ:—જો ગર્વિષ્ઠ માણસ બીજા ધાર્મિક માણસોનો ગર્વથી તિરસ્કાર કરે છે તે પોતાના ધર્મનો તિરસ્કાર કરે છે. કેમકે ધાર્મિક શિવાય ધર્મ નથી. (૨૬)

યદિ પાપનિરોધોન્યસંપદા કિં પ્રયોજનં ॥

અથ પાપાશ્રવોસ્ત્યન્યસંપદા કિં પ્રયોજનં ॥૨૭॥

અર્થ:—જો પાપનો નિરોધ કીધો હોત તો પછી એશ્વર્યાદિ બીજી સંપત્તિને પણ શું કરવી છે? અને જો પાપનો આશ્રવ થવા લાગ્યો તો એશ્વર્યાદિ બીજી સંપત્તિ હોઇને પણ શું ઉપયોગની છે? (૨૭)

સમ્યક્ત્વમાહાત્મ્ય.

સમ્યગ્જ્ઞાનસંપન્નપિ માતંગદેહજં ॥

દેવાદેવં વિદુર્મસ્મગૃહાંગારાંતરૌજસં ॥૨૮॥

અર્થ:—અંગાળને પેટે જન્મ્યો છતાં પણ જો સમ્યક્દર્શન સંપ્રદાય હોય તો તે દેવ છે એમ ગણધરાદિ સમજે છે. દાખલા તરીકે જેમ દેવતા (અંગારો) રાખમાં ઢાંકેલા છે તોપણ તેજસ્વી છેજ, તે પ્રમાણે. (૨૮)

આપિ દેવોપિ દેવઃ શ્વા જાયતે ધર્મકાલિષ્ઠાત્ ॥

કાપિ નામ ભવેદન્યા સંપદ્ધર્માચ્છરીરિણાં ॥૨૯॥

અર્થ:—ધર્મને યોગે કુતરો પણ દેવ થાય છે; અને પાપને યોગે દેવ પણ કુતરો થાય છે. દેહધારી જીવને ધર્મથી બીજી કંઈ પણ સંપ્રદાય પ્રાપ્ત થાય છે. તાત્પર્ય (મતલબ કે) ધર્મ જે છે તે ખરી સંપદા છે. (૨૯)

મયાશાન્નેહલોભાચ્ચ કુદેવાગમલિગિનાં ॥

પ્રણામં વિનયં ચૈવ ન કુર્યુઃ, શુદ્ધદૃષ્ટયઃ ॥૩૦॥

અર્થ:—સમ્યક્દષ્ટિ પુરૂષોએ લયથી, અથવા આશાથી અથવા સ્નેહથી અથવા લોભથી, કુદેવ, કુશુર, અને કુશાસ્ત્ર એને નમસ્કાર કરવા નહીં અને તેનો સત્કાર પણ કરવો નહીં. (૩૦)

દર્શનં જ્ઞાનચારિત્રાત્ સાધિમાનમુપાશ્રુતે ॥

દર્શનં કર્ણધારં તન્મોક્ષમાર્ગં પ્રવક્ષતે ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:—જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બંને કરતાં સમ્યક્દર્શન શ્રેષ્ઠ છે. મોક્ષમાર્ગમાં સમ્યક્દર્શન ખેવટિયું છે, એમ સમજવું. (૩૧)

વિદ્યાવૃત્તસ્ય સંભૂતિસ્થિતિવૃદ્ધિફલોદયાઃ ॥

ન સંત્યસતિ સમ્યક્ત્વે બીજાભાવે તરોરિવ ॥૩૨॥

અર્થ—જેમ બી (બીચું) ન હોવાથી ઝાડની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વૃદ્ધિ અને ફળ પણ થતું નથી; તે પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ ન હોય તો જ્ઞાન ચારિત્ર એની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વૃદ્ધિ અને ફલોદય પણ થતાં નથી. (૩૨)

ગૃહસ્થો મોક્ષમાર્ગસ્થો નિર્મોહો નૈવ મોહવાન ॥

અનગારો ગૃહી શ્રેયાન્ નિર્મોહો મોહિનો મુનેઃ ॥૩૩॥

અર્થ—મોહ છોડેલો ગૃહસ્થ પણ મોક્ષમાર્ગમાં રહે છે, પરંતુ મોહવાન મુનિ મોક્ષમાર્ગમાં રહેતો નથી. તે ઉપરથી મોહીમુનિ કરતાં મોહરહિત ગૃહસ્થ શ્રેષ્ઠ છે એમ સમજવું. (૩૩)

ન સમ્યક્ત્વસમં કિંચિત્ત્રૈકાલ્યે ત્રિજગત્યપિ ॥

શ્રેયોશ્રેયશ્ચ મિથ્યાત્વસમં નાન્યત્તનૂષ્ટતામ્ ॥૩૪॥

અર્થ—પ્રાણીમાત્રને કલ્યાણ કરનાર આ ત્રણ લોકમાં ત્રણ કાળમાં સમ્યક્ત્વ જેવો બીજો પદાર્થ નથી અને મિથ્યાત્વ જેવો અહિત કરનાર પણ બીજો પદાર્થ નથી. (૩૪)

સમ્યગ્દર્શનશુદ્ધા નારકતિર્યગ્નપુંસકસ્ત્રીત્વાનિ ॥

દુષ્કુલવિકૃતાલ્પાયુર્દરિદ્રતાં ચ વ્રજંતિ નાપ્યવ્રતિકાઃ ॥૩૫॥

અર્થ—જેનું સમ્યક્દર્શન શુદ્ધ છે તે પ્રતરહિત પણ જો હોય તો તે નરકગતિ, તિર્યચગતિ, નપુંસકપણું, સ્ત્રીપણું, અણબ કુલમાં જન્મવું, કદરૂપું થવું, અલ્પ આયુવાળા થવું, દારિદ્ર્ય ઇત્યાદિને પામતો નથી. (૩૫)

ઓજસ્તેજોવિદ્યાવીર્યયશોવૃદ્ધિવિજયવિભવસનાથાઃ

મહાકુલા મહાર્થા માનવતિલકા ભવંતિ દર્શનપૃતાઃ ॥૩૬॥

અર્થ:—સમ્યક્દષ્ટિ જીવ શક્તિવાન, તેજસ્વી, વિદ્વાન, પરાક્રમી, કીર્તિમાન, કુટુંબવત્સલ, ચઢતા વૈભવવાળો, વિજયી, મોટો કુળવાન, ઐશ્વર્યવાન (પૈસાવાળો) અને સર્વ મનુષ્યમાં શ્રેષ્ઠતા પામનારો એવો થાય છે. (૩૬)

અષ્ટગુણપુષ્ટિતુષ્ટા દષ્ટિવિશિષ્ટાઃ પ્રકૃષ્ઠશોભાનુષ્ઠાઃ

અમરાપ્સરસાં પરિષદિ ચિરં રમંતે જિનેદ્રમક્તાઃ સ્વર્ગે ॥૩૭॥

અર્થ:—સમ્યક્ત્વવાળો જે જિનેન્દ્રલકત છે તે સ્વર્ગમાં દેવદેવાંગનાની સલામાં હંમેશાં રમમાણ હોય છે. તે આઠ ઋદ્ધિની પુષ્ટિથી સંતુષ્ટ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ શોભાયમાન હોય છે. (૩૭)

નવનિધિસમ્પદયરત્નાધીશાઃ સર્વભૂમિપતયશ્ચક્રં ॥

વર્તયિતું પ્રભવંતિ સ્પષ્ટદશઃ ક્ષત્રમૌલિશેખરચરણાઃ ॥૩૮॥

અર્થ:—સમ્યક્દષ્ટિ જીવ, નવનિધિ અને ચૌદ રત્નનો સ્વામી, સંપૂર્ણ પૃથ્વીનો પતિ (માલિક), ચક્રવર્તીનું ચક્ર ચલાવનાર એવો થાય છે. મુગટબંધ રાજા તેના પગને નમસ્કાર કરે છે. (૩૮)

અમરાસુરનરપતિભિર્યમધરપતિભિશ્ચ નૃતપાદાંભોજાઃ ॥

દૃષ્ટ્યા સુનિશ્ચિતાર્થા વૃષચક્રધરા ભવંતિ લોકશરણ્યાઃ ॥૩૯॥

અર્થ:—જે તીર્થંકરના ચરણક્રમણને સ્વર્ગવાસી દેવ, પાતાળવાસી અસુર, ભૂમિગોચર ચક્રવર્તી અને ગણધરદેવ એ નામસ્કાર કરે છે, જેને સર્વ લોક શરણ હોઇને જેણે પદાર્થોનો નિશ્ચય કીધો છે એવું તીર્થંકરપદ સમ્યક્દર્શનથી પ્રાપ્ત થાય છે. (૩૯)

શિવમજરમરુજમસયમવ્યાવાથં વિશોકમયશંકં ॥

કાષ્ઠાગતમુલ્લવિદ્યાવિમવં વિમલં મંજતિં દર્શનશરણાઃ ॥૪૦॥

અર્થ—સમ્યક્દૃષ્ટી જીવોને શોગરહિત, જરારહિત, નાશરહિત, આધારહિત, શોકરહિત, નિર્ભય, નિઃશંક, નિર્મલ અનંતસુખ અને અનંતજ્ઞાનરૂપી વૈભવયુક્ત મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે (મળે છે.) (૪૦)

દેવેન્દ્રચક્રમહિમાનમમેયમાનં રાજન્દ્રચક્રમવનીન્દ્રશિરોર્વનીયં ।

ધર્મેન્દ્રચક્રમધરીકૃતસર્વલોકં લબ્ધ્વા શિવં ચ જિનમક્તિરુપૈતિ
મઘ્યઃ ॥૪૧॥

અર્થ—જનલક્ષિતમાં તત્પર એવા લબ્ય જીવ ઇન્દ્ર-પદનો અગણ્ય વૈભવ પામીને પૃથ્વીપતીને વંદ્ય એવી રાજ્ય-વિભૂતિ ભોગવીને, સંપૂર્ણ શ્રેષ્ઠ એવું તીર્થ કરપદ પામીને મોક્ષે જાય છે. (૪૧)

આ પ્રમાણે શ્રી સમંતલદ્રસ્વામીએ રચેલાં રત્નકરંડ-શ્રાવકાચારમાંનો સમ્યક્જ્ઞાન નામનો પેહેલો અધિકાર સમાપ્ત થયો.

સમ્યક્જ્ઞાન લક્ષણ.

અન્યૂનમનતિરિક્તં યાથાતથ્યં વિના ચ વિપરીતાત્ ॥

નિસ્સંદેહં વેદ યદાહુસ્તજ્ઞાનમાગમિનઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—ઓછું, વધતું અને ઉલટું ન હોઈને, સંશય-રહિત જેવું હોય તેવું જાણવું એને સર્વજ્ઞાનીએ જ્ઞાન એમ કહ્યું છે. (૪૨)

‘પ્રથમાનુયોગમર્થાભ્યાનં ચરિતં પુણ્યમપિ પુણ્યં ॥

‘બોધિસમાધિનિધાનં બોધતિ બોધઃ સમીચીનઃ ॥૪૩॥

અર્થઃ—જેમાં ‘ધર્મ’, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એવાં ચાર પુરૂષાર્થનાં વ્યાખ્યાન હોઇને ત્રેશઠ શ્લોકા કા પુરૂષનાં પુરાણો અને એકેકનાં ચરિત્રો હોય અને જે સાંભળવાથી પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, જે-રત્નત્રય અને સમાધિ એનું સ્થાન છે, તેને સમ્યક્જ્ઞાને પ્રથમાનુયોગ એવું જાણ્યું છે. (૪૩)

‘લોકાલોકવિમક્તેર્યુગપરિવૃત્તેશ્ચતુર્ગતીના ચ ॥

‘આદર્શમિવ તથામતિરવૈતિ કરણાનુયોગં ચ ॥૪૪॥

અર્થઃ—જેમાં લોક, અલોક એનું ભેદરૂપથી વર્ણન છે, ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી એવાં કાલનાં પરિવર્તનનું અને ચાર ગતિના પરિવર્તનનું આરસી જેવું સ્પષ્ટ વર્ણન છે, તેને જ્ઞાનથી કરણાનુયોગ એમ જાણ્યું છે. (૪૪)

‘ગૃહમેધ્યનગારાણાં ચારિત્રોત્પત્તિવૃદ્ધિરક્ષાંગં ॥

‘ચરણાનુયોગસમયં સમ્યગ્જ્ઞાનં વિજાનાતિ ॥ ૪૫ ॥

અર્થઃ—જેમાં ગૃહસ્થ અને મુનિઓના આચરણની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ અને રક્ષણના કારણનું વર્ણન કરેલું છે તેને ચરણાનુયોગનું શાસ્ત્ર હોય એમ સમ્યક્જ્ઞાન સમજે છે. (૪૫)

‘જીવાજીવમુતત્વે પુણ્યાપુણ્યે ચ બંધમોક્ષૌ ચ ॥

‘દ્રવ્યાનુયોગદીપઃ શ્રુતવિદ્યાલોકમાતનુતે ॥ ૪૬ ॥

અર્થઃ—દ્રવ્યાનુયોગરૂપી દીવો જીવ, અને અજીવ એ ઉત્તમ તત્ત્વમાં તેમજ પુણ્ય અને પાપ, બંધ અને મોક્ષમાં જ્ઞાનને પ્રકાશ વધારે છે. (૪૬)

આપ્રમાણે શ્રીસર્મતલદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકારંડશ્રા-
વકાચારમાંનો સમ્યક્જ્ઞાન વર્ણન નામે ખીન્ને અધિકાર
સમાપ્ત થયો.

સમ્યક્ત્વચારિત્ર વર્ણન.

મોહતિમિરાપહરણે દર્શનલાભાદવાસસંજ્ઞાનઃ ॥

રાગદ્વેષનિવૃત્યૈ ચરણં પ્રતિપદ્યતે સાધુઃ ॥૪૭॥

અર્થઃ—જે ભવ્ય જીવને મોહરૂપી અન્ધકારનો નાશ
થયાથી સમ્યક્દર્શનનો લાભ થયો છે તે વખતે તેનું
જ્ઞાન પણ સમ્યક્ત્વપણાને પામે છે. પછી તે રાગદ્વેષ દૂર
કરવા માટે ચારિત્રનો અંગિકાર કરે છે. (૪૭)

રાગદ્વેષનિવૃત્તેર્હિંસાદિનિવર્તના કૃતા ભવતિ ॥

અનપેક્ષિતાર્થવૃત્તિઃ કઃ પુરુષઃ સેવતે નૃપતીન ॥૪૮॥

અર્થઃ—રાગ દ્વેષ મટી ગયા એટલે હિંસાદિ પાંચ
પાપનો પૂર્ણપણે અભાવ થાય છે. દાખલા તરીકે જેને પૈસાની
ઈચ્છા નથી એવો કયો પુરુષ રાજાની સેવા કરશે? (૪૮)

હિંસાનૃતચૌર્યેભ્યો મૈથુનસેવાપરિગ્રહાભ્યાં ચ ॥

પાપપ્રણાલિકાભ્યો વિરતિઃ સંજ્ઞસ્ય ચારિત્ર ॥૪૯॥

અર્થઃ—હિંસા, જૂઠાણું, ચોરી, મૈથુન, અને પરિગ્રહ
એ પાપ આવવાના રસ્તા છે, એનો સમ્યક્જ્ઞાની પુરુષોએ
ત્યાગ કરવો તેને ચારિત્ર કહે છે. (૪૯)

સકલં વિકલં ચરણં તત્સકલં સર્વસંગવિરતાનાં ॥

અનગારાણાં વિકલં સાગારાણાં સસંગાનાં ॥૫૦॥

અર્થ:—ચારિત્રના એ લેહ છે—એક સકલચારિત્ર, અને બીજું વિકલચારિત્ર. સકલચારિત્ર સંપૂર્ણ પરિબ્રહ્મ છોડનારા મુનિને થાય છે અને વિકલચારિત્ર એ પરિબ્રહ્મધારી ગૃહસ્થી બ્રાહ્મકેને થાય છે. (૫૦) •

મૃદ્ધિનાં ત્રેધા તિષ્ઠત્યુણુગુણશિક્ષાવ્રતાત્મકં ચરણં ॥

પંચત્રિચતુર્ભેદં ત્રયં યથાસંખ્યમાख्याતં ॥૫૧॥

અર્થ:—ગૃહસ્થના ચારિત્રના ત્રણ લેહ છે—આયુષ્વત, યુણુષ્વત, અને શિક્ષાવ્રત. આયુષ્વતના પાંચ લેહ, યુણુષ્વતના ત્રણ લેહ અને શિક્ષાવ્રતના ચાર લેહ મળી બાર લેહ થાય છે. (૫૧)

આયુષ્વતલક્ષણુ

પ્રાણાતિપાતવિતથવ્યાહારસ્તેયકામમૂર્છેભ્યઃ ॥

સ્થૂલેભ્યઃ પાપેભ્યો વ્યુપરમણમણુવ્રતં ભવતિ ॥૫૨॥

અર્થ:—હિંસા, જુઠાણું, ચોરી, મૈથુન, અને પરિબ્રહ્મ એ પાતકોનો સ્થુલપણે ત્યાગ કરવો અને આયુષ્વત કહે છે. (૫૨)

સંકલ્પાત્કૃતકારિતમનનાચોગત્રયસ્ય ચરસત્વાન્ ॥

ન હિનસ્તિ યત્તદાહુઃ સ્થૂલ્યથાદ્વિરમણં નિપુણાઃ॥૫૩॥

અર્થ:—મન, વચન, કાયા એમ ત્રણ યોગના સંકલ્પથી અને કૃત કારિત અનુભોદનથી ત્રણ જીવને ન મારવા, અને સ્થુલહિંસાત્યાગ એમ નિપુણ પુરૂષો કહે છે. (૫૩)

છેદનબંધનપીઠનમતિમારારોપણં વ્યતાચારાઃ ॥

આહારવારણાપિ ચ સ્થૂલવધાદ્યુપરતેઃ પંચ ॥૫૪॥

અર્થ—શરીરના અવયવો તોડવાં, કોઈને અટકાવમાં રાખવું, નેતરથી અથવા આંખકા ત્વગેરેથી મારવું, મર્યાદાથી વધારે ખોળે લાદવો, અને ખાવા પિવાનો પ્રતિબંધ કરવો તેને સ્થૂલ હિંસાત્યાગના પાંચ અતિચાર કહે છે. (૫૪)

સ્થૂલમલીકં ન વદતિ ન પરાન્ વાદયતિ સત્યમપિ વિપદે ॥

યત્તદ્વદંતિ સંતઃ સ્થૂલમૃષાવાદવૈરમણં ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—સ્થૂલ અસત્ય પોતે બોલતો નથી, અને બીજા પાસે બોલાવતો નથી. તેમજ જે સત્ય લાપણુથી બીજાને સંકટ થાય એવું સત્ય લાપણુ પણ પોતે બોલતો નથી તેમજ બીજા પાસે બોલાવતો નથી એને સાધુ લોક સ્થૂલ અસત્ય લાપણુત્યાગ કહે છે. (૫૫)

પરિવાદરહોભ્યાઘ્યાપૈશૂન્યં કૂટલેશ્વરકરણં ચ ॥

ન્યાસાપહારતાપિ ચ વ્યતિક્રમાઃ પંચ સત્યસ્ય ॥૫૬॥

અર્થ—મિથ્યા ઉપદેશ કરવો, છાની વાત બહાર કરવી, ચાડી કરવી, ખોટું જોડીને લખવું અને કોઈએ મુકેલું દ્રવ્ય બૂલથી ઓછું માગ્યાથી તેટલું તેને ઓછું કહેવું એવા પાંચ સત્યવ્રતના આતિચાર છે. (૫૬)

નિહિતં વા પતિતં વા સુવિસ્મૃતં વા પરસ્વમવિસ્મૃતં ॥

ન હરતિ યજ્ઞ ચ દત્તે તદકૃષ્ણચૌર્યાદુપારમણં ॥૫૭॥

અર્થ—રાખેલું, પડેલું, ભુલાયલું, એવું ન આપેલું પર દ્રવ્ય લેવું નહીં અથવા બીજાને આપવું નહીં તેને સ્થૂલ ચોરીનો ત્યાગ એમ છે. (૫૭)

ચૌરમયોગચૌરાર્થાદાનવિલોપસદ્વક્ત્રસન્નિમિત્તાઃ ॥

હીનાધિકવિનિમાનં પંચાસ્તેયે વ્યતીચારાઃ ॥૫૮॥

અર્થ—બીજાને ચોરીના કામમાં પ્રેરણા (ઉશ્કેરણી) કરવી, ચોરીનો માફ લેવો, નીતિ વિરુદ્ધ અને રાજાના કાયદા વિરુદ્ધ ચાલવું, ભારે કિંમતની વસ્તુમાં હુલકી કિંમતની વસ્તુ મેળવી વ્યવહાર ચલાવવો, ઓછા અથવા ભારે કાટલાંથી અથવા ઓછા અથવા વધારે માપથી દેણલેણ કરવું, એ પાંચ અર્થાત્વતના અતિચાર છે. (૫૮)

ન તુ પરદાગ્ન ગચ્છતિ ન પરાન્ ગમયતિ ચ પાપમીતેયન્ ॥

સા પરદારનિવૃત્તિઃ સ્વદારસંતોષનામાપિ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—પાપની ધારતીથી જે પરસ્ત્રી લોગવાવતો નથી અથવા બીજા પાસે લોગવાવતો નથી તેને પરસ્ત્રી ત્યાગ આણુવત પ્રાપ્ત થાય છે, એને સ્વસ્ત્રી સંતોષ નામે આણુવત પણ કહે છે. (૫૯)

અન્યવિવાહાકરણાનંગક્રીડાવિટ્તવિપુલતૃષઃ ॥

ઇત્વારિકાગમનં ચાસ્પરસ્ય પંચ વ્યતીચારાઃ ॥૬૦॥

અર્થ—બીજાના લગ્ન કરવાં, કામ વિષયની ઇન્દ્રિય સિવાય બીજે ઠેકાણે કીડા કરવી, બિલત્સ બોલવું અથવા ક્રિયા કરવી, કામ સેવનાની અતિશય તૃષ્ણા રાખવી અને વ્યભિચારિણીની સોબત રાખવી એ પાંચ અતિચાર ગ્રહ્યઅર્થ આણુવતના છે. (૬૦)

ધનધાન્યાદિગ્રંથં પરિમાય તતોધિકેષુ નિસ્પૃહતા ॥

પરિમિતપરિગ્રહઃ સ્યાદિચ્છાપરિમાણનામાપિ ॥૬૧॥

અર્થ:—ધન, ધાન્ય વગેરે પરિગ્રહની મર્યાદા કરીને તેથી વધારેની ઇચ્છા ન રાખવી, એ પરિગ્રહપ્રમાણુ આણુ-મત છે. એને ઇચ્છા પરિમાણુ પણ કહે છે. (૬૧)

અતિવાહનાતિસંગ્રહવિસ્મયલોભાતિભારવહનાનિ ॥

પરિમિતપરિગ્રહસ્ય ચ વિક્ષેપાઃ પંચ વચ્યંતે ॥૬૨॥

અર્થ:—લોભથી શક્તિ કરતાં વધારે ચક્રાવણું, નકામી વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો, બીજા પાસે વધારે પરિગ્રહ બેઠું આશ્ચર્ય પામવું, મળેલા નફા કરતાં વધારે લોભ કરવો, અને લોભથી વાજબીથી નકામો બોલે લાદવો, એ પાંચ અતિચાર પરિગ્રહ પ્રમાણુ આણુમતના કહ્યા છે. (૬૨)

આણુમતનું ફળ.

પંચાણુવ્રતનિધયો નિરતિક્રમણાઃ ફલંતિ સુરલોકં ॥

યત્રાવધિરષ્ટગુણાઃ દિવ્યશરીરં ચ લભ્યંતે ॥૬૩॥

અર્થ—અતિચાર રહિત પાંચ આણુમત ધારણ કરનારને સ્વર્ગલોકનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં સ્વર્ગમાં અવધિજ્ઞાન, અણિમા મહિમાદિ આઠ ગુણ, અને સમ ધાતુરહિત દિવ્ય શરીર એ પ્રાપ્ત થાય છે. (૬૩)

માતંગો ધનદેવશ્ચ વારિષેણસ્તતઃ પરઃ ॥

નીલી જયશ્ચ સંપ્રાપ્તાઃ પૂજાતિશ્ચમુત્તમં ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—અહિંસા આણુમતથી યમપાલ ચંડાલ, સત્યથી ધનદેવ, અચોર્યથી વારિષેણુ રાજપુત્ર, બ્રહ્મચર્યથી નીલી અને પરિગ્રહ પ્રમાણુથી જયકુમાર એમનો ઉત્તમ પૂજા સત્કાર થયો છે. (૬૪)

ધનશ્રીસત્યઘોષૌ ચ તાપસારક્ષકાવપિ ॥

હાઠુર્યેયાસ્તથા ઇશ્વરવત્તીતો યથાક્રમં ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—હિંસાના પાતકથી ધનપ્રી, ગુઠાઈથી સત્યવોપ,
ચોરીના ન્તાપથી ન્તાપસીચોર, પરસ્ત્રી સેવનથી કોટવાલ
અને પરિશ્રુકની તૃણાથી રમશ્રુનવનીત એવા પ્રખ્યાત
થયાં છે. (૬૫)

આવકેના આઠ મૂળગુણ.

મદ્યમાંસમધુત્યાગૈઃ સદાણુવ્રતપંચકં ॥

અષ્ઠૌ મૂલગુણાનાદુર્ગુહિણાં શ્રમણોત્તમાઃ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—દારૂ, માંસ અને મધ એ ત્રણનો ત્યાગ કરવો
અને પાંચ આણુવ્રત પાળવાં મળીને આ આવકેનાં આઠ
મૂળગુણ છે એમ ગણધરે કહ્યું. (૬૬)

આ પ્રમાણે શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકરંડ
આવકાચારમાનો આણુવ્રતમાનો ત્રીજો ભાગ સમાપ્ત થયો.

ત્રણ ગુણુવ્રત.

દિગ્વ્રતમનર્થદંડવ્રતં ચ ભોગોપભોગપરિમાણં ॥

અનુબૃંહણાદગુણાનામાલ્યાંતિ ગુણવ્રતાન્યાર્યાઃ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—મૂળગુણની વૃદ્ધિ થાય તે માટે આચાર્યોએ
દિગ્વ્રત, અનર્થ દંડ, અને ભોગોપભોગ પરિમાણ એવાં ત્રણ
ગુણુવ્રત કહ્યાં છે. (૬૭)

દિગ્વલયં પરિગણિતં કૃત્વાડતોહં વહિર્ન યાસ્યામિ ॥

इति संकल्पो दिग्व्रतमाप्त्यणुगापावेनिवृत्त्यै ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—સૂક્ષ્મ પાપના નિવારણ માટે દશ દિશામાં
ફેલાણી દિશાએ આટલી હંખાઈની બહાર નહીં જઈશ એવો
સંકલ્પ જન્મ સુધીનો કરવો તેને દિગ્વ્રત કહે છે. (૬૮)

મકરાકરસારિદટ્કીગિરિંજનપદયોજનાનિ મયાર્દાઃ ॥

પ્રાહુર્દિશ્નાં દક્ષાનાં પ્રતિસંહારે પ્રસિદ્ધાનિ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:—સમુદ્ર, નદી, વન, પર્વત, દેશ અને યોજન-
એને લોક પ્રસિદ્ધ મર્યાદા કહે છે. દશ દિશાનું પ્રમાણ
કરતી વખતે આ યુષ્માની બહાર અથવા ફલાણુ યોજનની
બહાર જઈશ નહીં એવું પ્રમાણ કરવું (૬૬)

અવધેર્બહિરણુપાપં પ્રતિવિરતેર્દિગ્વ્રતાનિ ધારયતામ્ ॥

પંચમહાવ્રતપરિણતિમણુવ્રતાનિ પ્રપચંતે ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:—દિગ્વ્રત ધારણ કરનારને મર્યાદા ક્રીધેલાં પ્રદેશ
બહારનાં સૂક્ષ્મ પાપ લાગતાં નથી; એટલે તેનાં આયુષ્યને
પાંચ મહાવ્રતના ભાવને પ્રાપ્ત થાય છે. (૭૦)

પ્રત્યાખ્યાનતનુત્વાન્મંદતરાશ્ચરણમોહપરિણામાઃ ॥

સત્ત્વેન દુરવધારા મહાવ્રતાય પ્રકલ્પ્યંતે ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:—દિગ્વ્રત પાળનારાના પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કર્મના
મંદ ઉદય થવાને કીધે ચારિત્ર મોહનીયનાં પરિણામ અનિ-
શ્ચ મંદ થાય છે તે અસ્તિત્વમાં છે તથાપિ તેનું અસ્તિત્વ
મોટા કષ્ટથી જણાય છે માટે એને મહાવ્રતની કલ્પના ઉપ-
ચારનયથી કીધી છે. (૭૧)

પંચાનાં પાપાનાં હિંસાદીનાં મનોવચનકાર્યઃ ॥

કૃતકારિતાનુમોદૈસ્સ્યાગસ્તુ મહાવ્રતં મહતાં ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:—હિંસા, જુઠાણું, ચોરી, મૈથુન અને પરિવ્રલ્લ
એવાં પાંચ પાતકોનો મન વચન કાયથી ને કૃત કારીત અનુ-
મોદના એમ નવ લેદથી ત્યાગ કરવો એ મહાંત પુરુષાનાં
મહાવ્રત છે. (૭૨)

ઋર્વાષ્ઠસ્તાત્તિર્યગ્વ્યતિપાતાઃ ક્ષેત્રવૃદ્ધિરવધીનાં ॥

વિસ્થરણં દિગ્વિરતેરત્યાજાઃ પંચ મન્યંતે ॥ ૭૩ ॥

અર્થ:—અજ્ઞાનથી • અથવા પ્રમાદ (ભૂલ) થી કીધેલી મર્યાદા કરતાં ઉંચી દિશાએ વધારે ચઢવું, ઊંચી દિશાએ વધારે ઉતરવું, વાંકી દિશાએ વધારે જવું, અજ્ઞાનથી અથવા પ્રમાદથી કીધેલી મર્યાદા વધારવી, અને કીધેલી મર્યાદા વિસરવી (ભૂલી જવી) એ પાંચ દિગ્વિરતના અતિચાર સમજવા. (૭૩)

અન્યંતરં દિગ્વધેરપાર્થકેભ્યઃ સપાપયોગેભ્યઃ ॥

વિરમણમનર્થદંડવ્રતં વિદુર્વ્રનધરાગ્રણ્યઃ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:—આપણે દિશાની મર્યાદા જે કીધી હોય તેની અંદર વગર કારણે મન, વચન, કાયાથી થતાં પાતકનો ત્યાગ કરવો અને ગણુધરદેવ અનર્થદંડવ્રત સમજે છે. (૭૪)

પાપોપદેશર્હિંસાદાનાપધ્યાનદુઃશ્રુતીઃ પંચ ॥

પ્રાદુઃ પ્રમાદચર્યામનર્થદંડાનદંડચરાઃ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:—પાપોપદેશ, હિંસાદાન, અપધ્યાન, દુઃશ્રુતિ, અને પ્રમાદચર્યા એમ અનર્થ દંડના પાંચ ભેદ ગણુધરદેવે કહ્યા છે. (૭૫)

તિર્ય્યકૃદ્દેશવણિજ્યાર્હિંસારંભપ્રલંભનાદીનાં ॥

કથાપ્રસંગઃ પ્રસવઃ સ્મર્તવ્યઃ પાપ ઉપદેશઃ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ:—પશુ, પાંખિ આદિઓને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય એવા વ્યાપારનો ઉપદેશ કરવો, જેથી હિંસા અને આરંભ ઉત્પન્ન થાય એવો ઉપદેશ કરવો, કપટનો અને ફસાવવાનો ઉપદેશ કરવો વગેરેને પાપોપદેશ નામે અનર્થદંડ કહે છે. (૭૬)

પરશુકૃપાણસ્વનિત્રજ્વલનાયુધશૃંગિશૃङ्ખલાદીનાં ॥

વધહેતુનાં દાનં હિંસાદાનં બ્રુવંતિ બુધાઃ ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:—કુહાડી, તરવાર, કોદાળી, અગ્નિ, ફથીયાર, ઝેર, બેડી ઇત્યાદિ પ્રાણુ હરણુ થાય એવી વસ્તુઓનું દાન આપવું તેને હિંસાદાન ગણધરાદિ દેવે કહ્યું છે. (૭૭)

વંધવધચ્છેદાદેર્દ્રેષાદ્રાગાચ પરકલત્રાદેઃ ॥

આધ્યાનમપધ્યાનં શાસતિ જિનશાસને વિશદાઃ ॥૭૮॥

અર્થ:—કોઈ પણ પ્રાણીને દ્રેષણુદ્વિથી બંધનમાં નાંખવાવિષે, મારવાવિષે, અથવા તેના અવયવ તોડવાવિષે ચિંતવન કરવું, અને કામબુદ્ધિથી પરસ્ત્રી વગેરેનું ચિંતવન કરવું એને જૈનધર્મમાંના વિક્રાનોએ અપધ્યાન કહ્યું છે. (૭૮)

આરંભસંગસાહસમિથ્યાત્વદ્વેષરાગમદમદનૈઃ ॥

ચેતઃ કલુષયતાં શ્રુતિરવધીનાં દુઃશ્રુતિર્ભવતિ । ૭૯ ॥

અર્થ:—આરંભ, પરિત્રષ્ટ, સાહસ, મિથ્યાત્વ, વેર, આસક્તિ, અને કામવિકાર, એનું વર્ણન મનને બગાડનાર છે, તેથી એવા વર્ણનનું પુસ્તક સાંભળવું એને દુઃશ્રુતિ કહે છે. (૭૯)

ક્ષિતિસલિલદહનપવનારંભં વિફલં વનસ્પતિચ્છેદં ॥

સરણં સારણમપિ ચ પ્રમાદચર્યા પ્રભાષંતે ॥ ૮૦ ॥

અર્થ:—વગરકારણે જમીન બોહવી, પાણી ઢોળવું, અગ્નિ સળગાવવો, પવન નાખવો, વનસ્પતિ તોડવી, પોતે જવું બીજને મોકલવું એ કૃત્યોને પ્રમાદચર્યા કહે છે. (૮૦)

કંદર્પે કૌતુક્યં મૌસ્વર્યમતિપ્રસાધનં પંચ ॥

અસમીક્ષ્ય ચાધિકરણં વ્યતીતયોનર્થદંડકૃદ્વિરતેઃ ॥૮૧॥

અર્થ:—વગર કારણે ગિલસ્ત બોલવું, ગિલસ્ત ક્રિયા કરવી, બકબક કરવું, ઉપભોગની સામગ્રી વધારવી, કામને અજમાયશ ન કરતાં વધારે કરવો એ પાંચ અતિચાર અનર્થદંડ પ્રતિના છે. (૮૧)

અક્ષાર્થાનાં પરિસંખ્યાનં ભોગોપભોગપરિમાણં ॥

અર્થવતામપ્યવધૌ રાગરતીનાં તનૃકૃતયે ॥ ૮૨ ॥

અર્થ:—પરિચ્છિદનું જે પ્રમાણ કીધું હોય તેમાં પણ લાલસા બોધી થવા માટેજ પ્રયોજનમૂલક પણ ઈન્દ્રિયોના વિષયોની મર્યાદા કરવી અને ભોગોપભોગ પરિમાણપ્રત કહે છે. (૮૨)

ભુક્ત્વા પરિહૃતવ્યો ભોગો ભુક્ત્વા પુનશ્ચ ભોક્તવ્યઃ ॥

ઉપભોગોશનવસનપ્રભૃતિઃ પંચેન્દ્રિયો વિષયઃ ॥ ૮૩ ॥

અર્થ:—જે પાંચેન્દ્રિય વિષયોની વસ્તુ એક વખત ભોગવેલી પછી ભોગવાય નહીં એવી અન્ન, પુષ્પ, ગંધ ઇત્યાદિ ચીજોને ભોગ કહે છે, અને ફરી ફરીથી ભોગવાય એવી વસ્તુ જેવી કે, વસ્ત્ર દાગીના, ઘર, વાહન, ઇત્યાદિને ઉપભોગ કહે છે. (૮૩)

ત્રસહતિપરિહરણાર્થં ક્ષૌદ્રં પિશિતં પ્રમાદપરિહૃતયે ॥

મદ્યં ચ વર્જનીયં જિનચરણૌ શરણમુપયાતૈઃ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ:—જિનેશ્વરને ચરણે શરણ હોય તે લોકોએ ત્રસ જીવોનો ઘાત થાય નહીં માટે મદ્ય અને માંસનો ત્યાગ કરવો. અને પ્રમાદ થાય નહીં તેથી દાડનો ત્યાગ કરવો. (૮૪)

અલ્પફલબહુવિધાતાન્મૂલકમાર્દ્રાણિ શૃંગબેરાણિ ॥

નવનીતનિંબકુસુમં કૈતકમિત્યેવમવહેયં ॥ ૮૫ ॥

અર્થ:—જેથી ફળ થાડું થાય અને ઘાત વધારે થાય એવાં—કંઠમૂળ, આડું, લુણી, નીમનાં ફુલ, - કેતકીનાં ફુલ વગેરે ખાવાં નહીં. (૮૫)

યદનિષ્ઠં તદ્વતયેષ્ણાનુપસેવ્યમેતદપિ જઘ્નાત ॥

અભિસંધિકૃતા વિરતિર્વિષયાદ્યોગ્યાદ્વતં ભવતિ ॥૮૬॥

અર્થ:—જે (ચીજ) આપણી પ્રકૃતિને માફક ન આવે તેનો ત્યાગ કરવો, તેમજ જે પદાર્થ સેવન કરવા અયોગ્ય હોય તેનો પણ ત્યાગ કરવો. યોગ્ય વિષયથી દૂર રહેવાની અભિપ્રાય પૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરવી એટલે વ્રત થાય. (૮૬)

નિયમો યમશ્ચ વિહિતૌ દ્વેષા ભોગોપભોગસંહારાત ॥

નિયમઃ પરિમિતકાલો યાવજ્જીવં યમો ત્રિયતે ॥૮૭॥

અર્થ:—ભોગોપભોગના પ્રમાણમાં જે લેલ કીધાં છે- એક નિયમ અને ણીજો યમ. કાળનું પ્રમાણ ણાંધી નેમ લેવો તેને નિયમ કહે છે. અને જન્મભર સુધી (મરે ત્યાં સુધી) નેમ લેવો તેને યમ કહે છે. (૮૭)

ભોજનવાહનશયનસ્નાનપવિત્રાંગરાગકુસુમેષુ ॥

તાંબૂલવસનભૂષણમન્મથસંગીતગીતેષુ ॥ ૮૮ ॥

અથ દિવા રજની વા પક્ષો માસસ્તથતુરયનં વા ॥

इति कालपरिच्छिन्त्या प्रत्याख्यानं भवेन्नियमः ॥૮૯॥

અર્થ:—ભોજન, વાહન, શયન, સ્નાન (નહાવું), સુગંધ લેપન, પુષ્પ, તાંબુલ, વસ્ત્ર, અલંકાર, કામભોગ, નૃત્ય (નાચ), ગાવું, વગાડવું વિગેરે કરવા વિષે, આજ એક દિવસ, અથવા એક રાત્ર અથવા પંદરવાડીયું (પળવાડીયું), મહિનો, જે મહિના, છ મહિના, એમ કાળનું પ્રમાણ કરીને ત્યાગ કરવો તેને નિયમ કહે છે. (૮૮-૮૯)

વિમયવિષયોનુપેક્ષાનુસ્મૃતિરંતિલૌલ્યમાતિતૃપ્તાનુભવૌ ॥

મોગોપમોગપરિમા વ્યતિક્રમાઃ પંચ કથ્યંતે ॥ ૧૦ ॥

વિષયરૂપ વિષયો આદર હોયો, પૂર્વે લોગવેલા વિષયની આદર કર્યો, વિષય લોગવતાં અત્યંત આસક્ત થવું, આગળ વિષયલોગ વિષે અતિ તૃપ્તિ રાખવી, વિષય લોગવતા ન હોય તે વખતે તે લોગવું છું એવું મનમાં લાવવું, એવા પાંચ અતિચાર લોગોપલોગ પરિમાણ ગુણુવ્રતના કહ્યા છે. (૯૦)

આ પ્રમાણે શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકરંડ શ્રવણાચારમાંનો ગુણુવ્રત નામનો ચોથો ભાગ સમાપ્ત થયો.

ચાર શિક્ષાવ્રત.

દેશાવકાશિકં વા સામયિકં પ્રોષધોપવાસો વા ॥

ચૈત્યાવ્રતયં શિક્ષાવ્રતાનિ ચત્વારિ શિષ્ટાનિ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:—દેશાવકાશિક, સામાયિક, પ્રોષધોપવાસ અને ચૈત્યાવ્રત એમ ચાર શિક્ષાવ્રત કહ્યાં છે. (૯૧)

દેશાવકાશિકં સ્યાત્કાલપરિચ્છેદનેન દેશસ્ય ॥

પ્રત્યહમણુવ્રતાનાં પ્રતિસંહારો ત્રિશલસ્ય ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—અણુવ્રત ધારણ કરનારાએ દરરોજ કાળની મર્યાદા કરીને મોટા પ્રદેશ ઘટાડતાં જવું એ દેશાવકાશિક વ્રત હોય છે. (૯૨)

ગૃહહારિગ્રામાણાં ક્ષેત્રનદીદાવયોજનાનાં ચ ॥

દેશાવકાશિકસ્ય સ્મરંતિ સીમાં તપોવૃદ્ધાઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:—ઘર, કટક, ગામ, ક્ષેત્ર, નદી, વન અને યોજન એવી દેશાવકાશિક વ્રતની મર્યાદા તપસ્વીઓએ કહી છે. (૯૩)

સંવત્સરમૃતુરયનં માસચતુર્માસપક્ષમૃક્ષં ચ ॥

દેશાવકાશિકસ્ય પ્રાહુઃ કાલાવર્ધિ પ્રાજ્ઞાઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:—વર્ષ, રૂતુ, અયન, મહિનો, ચાર મહિના, પંદરવાડીઉં, સૂર્યનક્ષત્ર, અથવા દિવસનક્ષત્ર એમ દેશાવકાશિક વ્રતના કાળનું પ્રમાણ કરવું, એમ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે. (૯૪)

સીમાંતાનાં પરતઃ સ્થૂલેતરપંચપાપસંસ્યાગાત ॥

દેશાવકાશિકેન ચ મહાવ્રતાનિ પ્રસાધ્યંતે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:—દેશાવકાશિકવ્રત ધારણ કરનારાએ જે મર્યાદા કીધી હોય તેની બહારના સૂક્ષ્મ પાંચ પાપનો ત્યાગ થયાને લીધે તેના આત્મવ્રતો પણ મહાવ્રતપણું પામે છે. (૯૫)

પ્રેષણશબ્દાનયનં રૂપાભિવ્યક્તિપુટ્તલક્ષેપૌ ॥

દેશાવકાશિકસ્ય વ્યપદિચ્યંતેડત્યયાઃ પંચ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—મર્યાદા કરેલા પ્રદેશ બહાર કોઈને મોકલવા, કોઈ જતું હોય તેને શબ્દથી સમજાવવું, અમુક વસ્તુ ત્યાંથી લાવજો એવું કેહેવું, અમુક વસ્તુ ત્યાં લાવવા સાફ શરીર દેખાડવું અને બહારનાં પ્રદેશમાં પથર ફેંકવા, એવા પાંચ અતિચાર દેશાવકાશિકવ્રતના કલ્યાં છે. (૯૬)

આસમયમુક્તિમુક્તં પંચાયાનામશેષભાવેન ॥

સર્વત્ર ચ સામાયિકાઃ સામાયિકં નામ શસંતિ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—આગલા શ્લોકમાં સમયનું લક્ષણ લખ્યું છે તે સમય પુરે થાય ત્યાંસુધી કાળની મર્યાદા કરી પાંચ પાતકનો સર્વ ઠેકાણે સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરવો એને સામાયિકને બાણવાળા ગણધરાદિ દેવે સામાયિક એમ કહ્યું છે. (૯૭)

મૂર્ધ્નરૂઢ્ધમુષ્ટિવાસો બંધ પર્યંકબંધનં ચાપિ ॥

સ્થાનમુપવેશનં વા સમયં જાનંતિ સમયજ્ઞાઃ ॥૧૮॥

અર્થ:—સામાયિક કરનારાએ પોતાના વાળ છુટા હોય તો બાંધવા, હાથપર હાથ રાખી મુષ્ટિબાંધન કરવું, વસ્ત્ર છુટાં હોય તો તેને ગાંઠ વાળવી, બેઠકથી અથવા ઉભા રહીને કાયોત્સર્ગ આસન કરવું, અથવા સામાન્યપણે બેઠકનું આસન કરવું એ સામાયિકનાં ચિહ્ન છે એમ શાસ્ત્રકારો સમજે છે. (૬૮)

एकांते सामयिकं निर्व्याक्षेपे वनेषु वास्तुषु च ॥

चैत्यालयेषु वापि च परिचेतव्यं प्रसन्नधिया ॥૧૯॥

અર્થ:—સામાયિક કરવું તે એકાંત ઠેકાણે, નિરૂપદ્રવ-સ્થળે, વનમાં, ઘરમાં, દેહેરામાં વગેરે એવે કોઈ ઠેકાણે પ્રસન્ન મનથી સામાયિક વધારવું. (૬૯)

व्यापारवैमनस्याद्विनिवृत्त्यामंतरात्मविनिवृत्त्या ॥

सामयिकं बध्नीयादुपवासे चैकमुक्ते वा ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:—શરીરની હાલચાલ, અને મનની વ્યગ્રતા બંધ કરીને અંતઃકરણનો વિકલ્પ છોડીને ઉપવાસને દહાડે અથવા એકાસણાને દહાડે સામાયિક ધારણ કરવું. (૧૦૦)

सामयिकं प्रतिदिवसं यथावदप्यनलसेनं चेत्तव्यं ॥

व्रतपंचकपरिपूरणकारणमवधानयुक्तेन ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:—આગસ છોડીને એકાગ્ર ચિત્તથી દરરોજ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સામાયિક વધારતા જવું. આ સામાયિક પાંચ વ્રતોને પૂર્ણ કરવાનું કારણ છે. (૧૦૧)

સામાયિકે સારંભાઃ પરિગ્રહા નૈવ સંતિ સર્વેપિ ॥

ચેલોપસ્ટદ્વમુનિરિત્ત મુદી તદા યાતિ યતિમાત્રં ॥૧૦૨॥

અર્થ—સામાયિક વખતે ગૃહસ્થને સર્વ પરિગ્રહ અને આરંભ ત્યાગ હોય છે. તેને લીધે તે વખતે તે વસ્તુઓ સીટલાયલા મુનિ જેવો ચતિપણાને પ્રાપ્ત થાય છે. (મુનિ કરતાં વસ્તુ એજ તેને વધારે હોય છે). (૧૦૨)

શીતોષ્ણદંશમશ્નકં પરિષદ્મુપસર્ગમપિ ચ મૌનધરાઃ ॥

સામાયિકં પ્રતિપન્ના અધિકુર્વીરન્નચલયોગાઃ ॥૧૦૩॥

અર્થ—સામાયિક ધારણ કરનારા મન, વચન, કાયાના યોગને સ્થિર કરીને મૌન ધારે છે. અને થંડી, ગરમી, ડાંસ મત્સરાદિક પ્રાણીથી થતો ત્રાસ, ઇત્યાદિ પરિપક્વ અને કોઈએ ઉપસર્ગ કર્યો તે પણ સહન કરે છે. (૧૦૩)

અન્નરણમશુભમનિત્યં દુઃખનાત્માનમાવસામિભવં ॥

મોક્ષસ્તદ્વિપરીતાત્મેતિ ધ્યાયંતુ સામાયિકે ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ—સામાયિક કરનારાઓ ! સામાયિકને વખતે એવું ચિંતવન કરો કે જ્યાં કોઈ શરણ નથી, અને પાપરૂપી, નાશવંત, દુઃખદાયક, આત્મસ્વરૂપ રહિત એવા સંસારમાં હું થઉં તો હું અને મોક્ષ છે તે એની વિરુદ્ધ સ્વરૂપનું છે. (૧૦૪)

વાક્કાયમાનસાનાં દુઃપ્રણિધાનાન્યનાદરાસ્મરણે ॥

સામાયિકસ્યાતિગમા વ્યજ્યંતે પંચભાવેન । ૧૦૫ ॥

અર્થ—સામાયિકના પાંચ અતિચાર કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે—સામાયિક વખતે મનને સંકલ્પ વિકલ્પ થવા દેવું, વચન વશીભૂત ન રાખવું, શરીરને ચલાયમાન થવા દેવું (શરીરની એટા કરવી), સામાયિક વિષે અનાદર કરવો, અને સામાયિકનો પાઠ ભૂલવો એવા એ પાંચ અતિચાર છે. (૧૦૫)

પર્વણ્યકૃમ્યાં ચ જ્ઞાતવ્યઃ પ્રોષધોપવાસસ્તુ ॥

ચતુરભ્યવૃહારાણાં પ્રત્યાખ્યાનં સદેચ્છાભિઃ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થઃ—પ્રોષધોપવાસવ્રત કરવાની ઇચ્છા કરીને હમેશાં અષ્ટમી અને ચૌદસને દહાડે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો એ પ્રોષધોપવાસ શિક્ષાવ્રત બાબતું. (૧૦૬)

પંચાનાં પાપાનામલંક્રિયારંભગંધપુષ્પાણાં ॥

સ્નાનાંજનનસ્યાનામુપવાસે પરિહૃતિં કુર્યાત્ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થઃ—પ્રોષધોપવાસના દિવસે હિંસાદિક પાંચ પાતકોનો ત્યાગ કરવો; અન્નકાર, પાપારંભ, ગંધ, પુષ્પ (ફૂલ), સ્નાન (નહાવું), અંજન, નરચ ઇત્યાદિ શ્રૃંગારનાં કામ કરવાં નહીં. (૧૦૭)

ધર્મામૃતં સતૃષ્ણઃ શ્રવણાભ્યાં પિતૃતુ પાયેદ્રાન્યાન્ ॥

જ્ઞાનધ્યાનપરો વા ભવતૃપ્તસન્નતંદ્રાલુઃ ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થઃ—ઉપવાસ કરનારાએ તે દિવસે અભિલાષા પૂર્વક કાનથી ધર્મરૂપી અમૃત પ્રાપ્ત કરવું (પીવું) અને ખીબ્બને પીવડાવવું. ઉંઘ અને આળસ છોડીને બધો વખત જ્ઞાન પ્રાપ્તિમાં અને ધ્યાન કરવામાં તત્પર રહેવું. (૧૦૮)

ચતુરાહારવિસર્જનમુપવાસઃ પ્રોષધઃ સકૃદ્ભુક્તિઃ ॥

સ પ્રોષધોપવાસો યદુપોષ્યારંભમાચરતિ ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થઃ—ખાવું, પીવું, સ્નાન લેવો, અને ચાટવું એવા ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો એને ઉપવાસ કહે છે. અને ઉપવાસને આગલે દહાડે અને પાછલે દહાડે એક વખત જમવું એને પ્રોષધોપવાસ કહે છે. (૧૦૯)

મ્રહણવિસર્ગાસ્તરણાન્યદૃષ્ટમૃષ્ટાન્યનાદરાસ્મરણે ॥

યત્પ્રોષધોપવાસે વ્યતિલંઘનપંચકં સદિદં ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ:—પ્રોષધોપવાસના પાંચ અતિચાર છે તે આ પ્રમાણે:—ન જોતાં અને ન ઝાટકતાં ઉપકરણાદિ પદાર્થો લેવા, ન જોતાં અને ન ઝાટકતાં મળમૂત્ર નાંખવાં, ન જોતાં ને ન ઝાટકતાં ખીછાના વગેરે નાંખવાં, ભૂખની વ્યાકુળતાને લીધે આવશ્યક ક્રિયા વિષે આદર ન હોવો અને ઉપવાસમાં એકાગ્રતા ન હોવી એવા પાંચ છે. (૧૧૦)

દાનં વૈયાટ્ત્યં ધર્માય તપોધનાય ગુણનિધયે ॥

અનપેક્ષિતોપચારોપક્રિયમગૃહાય વિભવેન ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ:—રત્નત્રયધારી, તપસ્વી, એવા મુનિને વિધિયુક્ત આહારાદિકનું ધર્માર્થ દાન આપવું અને વૈયાટ્ત્ય કહે છે. જેને દાન આપવું તેની પાસેથી કંઈ પ્રતિદાન અથવા મંત્ર-તંત્રાદિકનો પ્રત્યુપકાર મળવાની ઇચ્છા નહીં રાખવી એને દાન કહે છે. (૧૧૧)

વ્યાપત્તિવ્યપનોદઃ પદ્યોઃ સંવાહનં ચ ગુણરાગત્ ॥

વૈયાટ્ત્યં યાવાનુપગ્રહોન્યોપિ સંયમિનાં ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ:—સંયમી મુનિના ગુણોપર પ્રીતિ રાખીને તેની વિપત્તિ મટાડવાને, તેના હાથ પગ દાખવા, વગેરે ખીબાં જેટલાં મુનિપર ઉપકાર કરવાનાં કામો હોય તે સર્વને વૈયાટ્ત્ય કહે છે. (૧૧૨)

નવપુન્યૈઃ પ્રતિપત્તિઃ સપ્તગુણસમ્પ્રાપ્તિતેન શુદ્ધેન ॥

અપમૂનારંભાણામાર્યાણામિવ્યતે દાનં ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—ખાંડવું, દળવું, ચૂલો સળગાવવો, પાણી ભરવું, અને ઝાકણી (સાવરણી) થી ઝાડવું એને પંચસૂના કહે છે. આ પંચસૂનાને અને ખેતી વેપાર વગેરે ધંધાનો જેણે ત્યાગ કર્યો છે એવા મુનિના, દાતારના સાત ગુણ ધારણ કરનારા શુદ્ધ શ્રાવકોએ નવ પ્રકારની લક્ષિતી સત્કાર કરવો એને દાન કહે છે. (૧૧૩)

गृहकर्मणापि निचितं कर्म विमर्ष्टि खलु गृहविमुक्तानां ॥

अतिथीनां प्रतिपूजा रुधिरमलं धावते वारि ॥ ११४ ॥

અર્થ—જેમ લોહીનો ડાઘ પાણીથી ધોવાઈ જાય છે તેમ અનગાર મુનિની પૂજા કીધાથી ગૃહકૃત્યોથી ઉત્પન્ન થયેલાં પાપો તદ્દન મટી જાય છે (ધોવાઈ જાય છે.) (૧૧૪)

उच्चैर्गोत्रं प्रणतेर्भोगोदानादुपासनात्पूजा ॥

भक्ते सुंदररूपं स्तवनात्कीर्तिस्तपोनिधिषु ॥ ११५ ॥

અર્થ—તપસ્વી મુનિને નમસ્કાર કરવાથી ઉચ્ચ ગોત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, તેને દાન કીધાથી ભોગભૂમિનું સુખ મળે છે, તેની ઉપાસના (ચાકરી) કીધાથી આપણી પૂજા (પ્રતિષ્ઠા વધે છે, અથવા માન મળે છે) થાય છે, તેની લક્ષિ કીધાથી સુંદર સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેની સ્તુતિ કીધાથી આપણી કીર્તિ થાય છે. (૧૧૫)

क्षितिगतमिव वटबीजं पात्रगतं दानमल्पमपि काले ॥

फलतिच्छायाविभवं बहुफलमिष्टं शरीरभृतां ॥ ११६ ॥

અર્થ—જેમ વડનું બીજું થોડું વખતે જમીનમાં નાંખ્યું હોય તો તેનું છાયાચુક્ત મોટું ઝાડ થાય છે, તે પ્રમાણે યાત્રને થોડું પણ દાન આપ્યું હોય તો તેનું ફળ પ્રાણીને માહાત્મ્ય અને સંપત્તિચુક્ત અનેક પ્રકારની સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૧૬)

આહારોષધયોરપ્યુપકરણાવાસયોશ્ચ દાનેન ॥

વૈયાટ્સ્યં બ્રુવતે ચતુરામત્વેન ચતુરસ્તાઃ ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ:—વૈયાટ્સ્યના ચાર લેહ ગણુધરે કહ્યા છે.
૧ આહારદાન, ૨ ઔષધદાન, ૩ જ્ઞાનોપકરણદાન અને
૪ વસ્તિકાદાન. (૧૧૭)

શ્રીષેણવૃષભસેને કૌંડેશઃ સૂકરશ્ચ દૃષ્ટાંતાઃ ॥

વૈયાટ્સ્યસ્યૈતે ચતુર્વિકલ્પસ્ય મંત્રવ્યાઃ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ:—શ્રીષેણે આહારદાન આપ્યું, વૃષભસેને ઔષધદાન
આપ્યું, કૌંડેશે જ્ઞાનદાન આપ્યું, અને સૂકરે વસ્તિકાદાન
દીધું એમ ચારજણે ચાર પ્રકારનું જુદું જુદું દાન આપ્યું
તેનાં આ દૃષ્ટાંતો છે. (૧૧૮)

દેવાધિદેવચરણે પરિચરણં સર્વદુઃસ્વનિહરણં ॥

કામદુહિ કામદાહિનિ પરિચિનુયાદાદૃતો નિત્યં ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ:—ઘડિછત મનોરથ પૂર્ણ કરનારા અને કામવિકારને
ભસ્મ કરનારા એવા દેવાધિદેવ સર્વજ્ઞ પ્રભુના પદકમળની
દરરોજ આદરથી પૂજા કરવી. આ પૂજા સર્વ દુઃખનો નાશ
કરનારી છે. (૧૧૯)

અર્હચરણસપર્યામહાનુભાવં મહાત્મનામવદત ॥

મૈકઃ પ્રમોદમત્તઃ કુસુમેનેકેન રાજગૃહે ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ:—રાજગૃહ નગરમાં એક દેડકો એક પુલ મોઢામાં
લઈને હર્ષથી ઉછળતો અહિંચરણોની પૂજાનો મહોત્સવ
મોટા લોકોને કહેવા લાગ્યો. (૧૨૦)

હરિતપિધાનનિધાને જ્ઞાનાદરાસ્મરણમત્સરત્વાનિ ॥

વૈયાટ્સ્યસ્યૈતે વ્યતિક્રમાઃ પંચ કથ્યંતે ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ:—લીલા પાંદડાંથી આહાર ઢાંકવો, લીલા પાંદડાંમાં મુકવો, ખત્રનો અનાદર કરવો, દાનની વીધી વગેરે ભુલી જવું અને ઈર્ષ્યાથી દાન આપવું એ પાંચ અતિચાર વૈયાવૃત્ય શિક્ષાવ્રતના કહ્યા છે. (૧૨૧)

આ પ્રમાણે સમંતભદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકરંડ શ્રાવકાચારનો શિક્ષાવ્રત વર્ણન નામનો પાંચમો ભાગ સમાપ્ત થયો.

સદ્લેખના વર્ણન.

उपसर्गे दुर्भिक्षे जरसि रुजायां च निःप्रतीकारे ॥

धर्माय तनुविमोचनमाहुः सल्लेखनामार्याः ॥ १२२ ॥

અર્થ:—ઉપસર્ગ, દુષ્કાળ, ઘડપણ અને રોગ એ મટવા જેવા ન હોય એવે પ્રસંગે રત્નત્રય ધર્મ સાધવા માટે શરીરનો ત્યાગ કરવો એને ગણધરદેવ સદ્લેખના કહે છે. (૧૨૨)

अंतः क्रियाधिकरणं तपःफलं सकलदर्शिनः स्तुवते ॥

तस्माद्यावद्विमवं समाधिमरणे प्रयतितव्यं ॥ १२३ ॥

અર્થ:—જે તપશ્ચર્યાના ફળથી અંતઃસમયે સમાધિરત્ન પ્રાપ્ત થાય છે તે ફળની સર્વજ્ઞ પ્રશંસા કરે છે. માટે આપણી શક્તિઅનુસાર સમાધિમરણ વિષે પ્રયત્ન કરવો. (૧૨૩)

स्नेहं वैरं संगं परिग्रहं चापहाय शुद्धमनाः ॥

स्वजनं परजनमपि च क्षात्वा क्षमयेत्पिषैर्वचनैः ॥ १२४ ॥

અર્થ:—સદ્લેખના ધારણ કરનાર શુદ્ધ મનના માણસે ચેતાના કુટુંબાદિ ઈષ્ટમિત્ર પરનો મોહ છોડવો; કોઈ વીરે મનમાં વેર હોય તે છોડી દેવું; સ્ત્રીપુત્રાદિકની સોખત છોડવી; ઝોવીસ પ્રકારના અંતર્બોદ્ય પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો; આપણા અને પાશ્વર માણસોના અપરાધની ક્ષમા કરવી; અને મીઠા ભાષણથી આપણે તેની પાસે ક્ષમા માંગવી. (૧૨૪)

આલોચ્ય સર્વમેનઃ કૃતકારિતમનુમતં ચ નિર્વ્યાજં ॥

આરોષ્યેન્મહાવ્રતમામરણસ્થાયિ નિઃશેષમ્ ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ:—આપણે પોતે કરેલા, ખીલપાસે કરાવેલા, અને કોઈ કરતું હોય તે પસંદ કરેલા સર્વ દોષ નિષ્કપટપણે આપણે મોઢે બોલીને સંપૂર્ણ પાંચ પ્રકારનાં મહાવ્રતો આમરણ સુધી આપણે સ્વીકારવાં. (૧૨૫)

શોકં ભયમવમાદં ક્લેદં કાલુષ્યમરતિમપિ હિત્વા ।

સત્વોત્સાહમુદીર્ય ચ મનઃ પ્રસાદ્યં શ્રુતૈરમૃતૈઃ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ:—શોક, ભય, ખેદ, રોષ, રાગ, દ્વેષ, તળમળ એ છોડી દેવાં; અને ઉત્સાહ પ્રગટ કરીને, અમૃત જેવા મીઠા જ્ઞાનથી આપણું મન પ્રસન્ન કરવું. (૧૨૬)

આહારં પરિહાપ્ય ક્રમશઃ સ્તિગ્ધં ત્રિવર્ધયેત્પાનં ॥

સ્તિગ્ધં ચ હાપયિત્વા સ્વરપાનં પૂરયેત્ક્રમશઃ ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ:—અનુક્રમે આહાર ઓછો કરીને દુધ પીને રહેવું. પછી અનુક્રમે દુધ ઓછું કરી કાંજ અને શુદ્ધ પાણીપર રહેવું. (૧૨૭)

સ્વરપાનદાપનામપિ કૃત્વા કૃત્વોપવાસમપિ શક્ત્યા ॥

પંચનમસ્કારમનાસ્તનું યજેત્સર્વયત્નેન ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ:—પછી પ્રાતુક પાણી લેવાનું પણ છોડી દઈને શક્તિ પ્રમાણે ઉપોષણ ધારણ કરવું; અને પાંચ નમસ્કારમાં લક્ષ રાખીને વ્રત, સંયમ, ચારિત્ર, ધ્યાન આ વિષે સાવધાન રહીને દેહ ત્યાગ કરવો. (૧૨૮)

જીવિતમરણાંશંસે ભયમિત્રસ્મૃતિનિદાનનામાનઃ ॥

સ્વદેશનાતિચારાઃ પંચ જિનેન્દ્રૈઃ સમાદિષ્ટાઃ ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ:—સલ્લેખના વ્રતના પાંચ અતિચાર જીનેદ્રદેવે કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે:—૧ મરણ આવે નહીં એવી ઇચ્છા રાખવી. ૨ મરણ આવે એવી ઇચ્છા રાખવી. ૩ ભયથી ડરવું. ૪ ઇષ્ટમિત્ર આત્મવર્ગનું સ્મરણ થવું, અને ૫ આગળ ફલાણું મને મળે એવું નિહાન જાંધવું એવા પાંચ છે તે ત્યાગવા જોઈએ. (૧૨૯)

નિઃશ્રેયસમખ્યુદયં નિસ્તીરં દુસ્તરં સુસ્વાંબુનિધિં ॥

નિઃપિવતિ પીતધર્મા સર્વૈર્દુઃસ્વૈરનાલીઢઃ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ:—ધર્મામૃત પ્રાશન કરનારા સલ્લેખના ધારી કોઈ જીવ તેા અહમિંદ્રાદિ પદ્ધતિ સુખ પરંપરા પુષ્કળ કાળ સુધી લોગવે છે; અને કોઈ જીવ સંપૂર્ણ દુઃખમાંથી મુક્ત થતાં અપાર સુખ સમુદ્રરૂપી નિર્વાણ પદ્ધતિ અનુભવ લે છે. (૧૩૦)

જન્મજરામયમરણૈઃ શોકૈર્દુઃસ્વૈર્ભયૈશ્ચ પરિમુક્તં ॥

નિર્વાણં શુદ્ધસુખં નિઃશ્રેયસમિષ્યતે નિયં ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ:—જન્મ, ઘડપણ, રોગ, મરણ, શોક, દુઃખ અને ભય પણ જ્યાં ન હોઈને ઉપાધિરહિત સુખજ હમેશાં જ્યાં છે તેને નિર્વાણ અથવા નિઃશ્રેયસ એટલે મોક્ષ કહે છે. (૧૩૧)

વિદ્યાદર્શનશક્તિસ્વાસ્થ્યપ્રલહાદતૃપ્તિશુદ્ધિયુજઃ ॥

નિરતિશયા નિરવધયો નિઃશ્રેયસમાવસંતિ સુખં ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ:—અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય, પરમૌદાસીનતા, અનંત સુખ, વિષય વિષે અનિચ્છા, દ્રવ્ય ભાવકર્મરૂપી મેલથી રહિતતા, એવા શુણ્ણથી યુક્ત પુરૂષ હીનાધિકપણારહિત અનંતકાળ સુધી મોક્ષના સુખમાં રહે છે. (૧૩૨)

કાલે કલ્પશતેપિ ચ ગતે શિવાનાં ન વિક્રિયા લક્ષ્યા ॥

ઉત્પાતોપિ યદિ સ્યાત ત્રિલોકસંભ્રાંતિકરણપટુઃ ॥૧૩૩॥

અર્થ:—સેંકડો ઠલ્પોના કાળ ગયા અને ત્રેલોક્યને જ્ઞાંતીમાં નાખવા જેવા ઉત્પાત પણુ જો થયા, તો પણુ મોક્ષવાસી જીવોને કંઈ ફેરફાર થતો નથી. (૧૩૩)

નિઃશ્રેયસમધિપન્નાસ્ત્રૈલોક્યશિશ્વામણિશ્રિયં દધતે ॥

નિષ્કિટ્કાલિકાચ્છવિચામીકરમાસુરાત્માનઃ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ:—સોનામાંનો મેલ અને કાલિમા તદન જતી રહે તેથી તેનાં દેદીપ્યમાન કાંતી જેવા મોક્ષવાસી જીવ ત્રેલોક્યતાના લોકના શિરપર (લોકને માથે) સર્વોત્કૃષ્ટ શોભાને પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૩૪)

પૂજાર્થૈશ્ચૈર્બલપરિજનકામભોગભૂયિષ્ઠઃ ॥

અતિશયિતભુવનમદ્ભુતમભ્યુદયં ફલતિ સદ્ધર્મઃ ॥૧૩૫॥

અર્થ:—આ સદ્લેખના ધર્મથી અહ્ભુત ઇંદ્રાદિ, ઉત્કૃષ્ટ વૈભવનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં સન્માન, દ્રવ્ય, હુકમ, શક્તિ, નોકર, કામલોગ એ વિપુલ છે. (૧૩૫)

આ પ્રમાણે સમંતલદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકરંડ શ્રાવકાચારનો સદ્લેખનાવર્ણન નામનો છંદો લાગ સમાપ્ત થયો.

શ્રાવકની અગીયાર પ્રતિમા.

શ્રાવકપદાનિ દેવૈરેકાદશ દેશિતાનિ યેષુ સ્વલુ ॥

સ્વગુણાઃ પૂર્વગુણૈઃ સહ સંતિષ્ઠંતે ક્રમવિવૃદ્ધાઃ ॥૧૩૬॥

અર્થ:—સર્વશ દેવે શ્રાવકોનાં પગથિયાં એટલે પ્રતિમા અગીયાર કહી છે. જે પ્રતિમામાં જે ગુણ હોવા જોઈએ તે હોઈને પૂર્વપ્રતિમાના ગુણ અનુક્રમ પ્રમાણે તેમાં વધે છે. (૧૩૬)

સમ્યગ્દર્શનશુદ્ધઃ સંસારશરીરભોગનિર્વિણ્ણઃ ॥

પંચગુરુચરણશરણો દર્શનિકસ્તત્ત્વપથગૃહ્યઃ ॥૧૩૭॥

અર્થઃ—પહેલી દર્શનપ્રતિમાને ધારણ કરનાર સમ્યક્-દર્શન નિર્મલ રાખીને સંસાર શરીરલોગની વિશેષ ઈચ્છા રાખતો નથી. પંચપરમેષ્ઠીના ચરણમાં શરણ રહીને વ્રતમાર્ગ ગ્રહે છે. (૧૩૭)

નિરતિક્રમણમણુવ્રતપંચક્રમપિ શીલસમ્પત્તિ ચાપિ ॥

ધારયતે નિઃશલ્યો યોડસૌ વ્રતિનાંમતો વ્રતિકઃ ॥૧૩૮॥

અર્થઃ—જે અતિચારરહિત પાંચ આણુવ્રત પાળે છે; અને શીલસમ્પત્તિ એટલે ત્રણ ગુણુવ્રતો અને ચાર શિક્ષાવ્રતો ધારણ કરીને, માયા, મિથ્યાત્વ અને નિદાન એવા ત્રણ શલ્ય છોડે છે, તે વ્રતપ્રતિમાધારી છે એવું ગણુધર સમજે છે. (૧૩૮)

ચતુરાવર્તવ્રતિયશ્ચતુઃપ્રણામસ્થિતો યથાજાતઃ ॥

સામાયિકો દ્વિનિષિઘ્નસ્ત્રિયોગશુદ્ધસ્ત્રિસંધ્યમભિવંદી ॥૧૩૯॥

અર્થઃ—સવારે, બપોરે અને સાંજે મન, વચન, કાયા શુદ્ધ કરીને બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહ છોડીને જે હાથ જોડીને ત્રણ ત્રણ વખત ચાર નમસ્કાર ચાર દિશાએ કરવા એ ત્રીજી સામાયિક પ્રતિમા છે. (૧૩૯)

પર્વદિનેષુ ચતુર્ધર્ષપિ માસે માસે સ્વશક્તિમાનિગૃહ્ય ॥

પ્રોષધનિયમવિધાયે પ્રણાધિપરઃ પ્રોષધાનશનઃ ॥૧૪૦॥

અર્થઃ—દર મહિનાની બે અષ્ટમી અને બે ચૌદસ એવી ચાર પર્વતિથીએ આપણી શક્તિ ન છુપાવતાં નેચથી પ્રોષ-ધોપવાસ કરીને શુભધ્યાનમાં તત્પર રહેવું એને ચોથી પ્રોષધોપવાસ પ્રતિમા કહે છે. (૧૪૦)

મૂલફલશાકશાખાકરીરકંદપ્રસૂનવીજાનિ ॥

નામાનિ યોડત્તિ સોયં સચિત્તવિરતો દયામૂર્તિઃ॥૧૪૧॥

અર્થ:—જે દયાળુ ગૃહસ્થ, મૂળ, ફળ, ભાજી, ડાહળી, શેરડીના અથવા વાંસડાની ગાંઠો, કંદ, ફૂલ અને ખી, એ ન પાકેલા અથવા ન સીજવેલા ખાતાં નથી તે સચિત્ત ત્યાગ પ્રતિમાધારી શ્રાવક થાય છે. (૧૪૧)

અન્નં પાનં સ્વાદ્યં લેહ્યં નાશ્નાતિ યો વિભાવર્યા ॥

સ ચ રાત્રિભુક્તિવિરતઃ સત્ત્વેષ્વનુકમ્પમાનમનાઃ॥૧૪૨॥

અર્થ:—જે પ્રાણિમાત્રપર દયા કરનારો રાત્રે અન્ન, પાણી, ફરાળ પાનસોપારી એવી ચાર ચીજોમાંથી કંઈ ખાતો નથી તે રાત્રીભુક્તી ત્યાગ નામનો છઠ્ઠી પ્રતિમાધારી શ્રાવક થાય છે. (૧૪૨)

મલવીજં મલયોર્નિ ગલન્મલં પૃતગંધિ વીમત્સં ॥

પશ્યન્નંગમનંગાદ્વિરમતિ યો બ્રહ્મચારી સઃ ॥૧૪૩॥

અર્થ:—જે, આ શરીર રક્ત અને વીર્ય એવા વાસ ભારતા (અપવિત્ર) પદાર્થમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું, મલીનતાનું કારણ, મલપ્રવાહી અને દુર્ગંધ હોઇને અને છીંટ ઉત્પન્ન કરનાર છે એવું જોઇ, કામવિકારનો ત્યાગ કરે છે તે બ્રહ્મચર્યપ્રતિમાધારી કેહેવાય. (૧૪૩)

સેવાકૃષિવાણિજ્યપ્રમુખાદારંભતો વ્યુપારમતિઃ ॥

પ્રાણાતિપાતહેતોર્યોડસાવારંભવિનિવૃત્તઃ ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ:—હિંસાનું કારણ ખેતી, વેપાર, અને નોકરી ઇત્યાદિ અંસાર આરંભનો જે ત્યાગ કરે છે તેને આરંભત્યાગ પ્રતિમાધારી શ્રાવક કહેવો. (૧૪૪)

વાણેષુ દશસુ વસ્તુષુ મમત્વમુત્સજ્ય નિર્મમત્વરતઃ ॥

સ્વસ્થઃ સંતોષપરઃ પરિચિત્તપરિગ્રહાદ્વિરતઃ ॥૧૪૫॥

અર્થઃ—દશ પ્રકારના ધાત્ય પરિગ્રહોપરની મમતા છોડીને જે નિર્મમત્વપણે રહે છે; અને આત્મસ્વરૂપમાં લીન હોઈને સંતોષવૃત્તિ ધારણ કરે છે તેને પરિગ્રહ ત્યાગ પ્રતિમાધારી શ્રાવક કહેવો. (૧૪૫)

અનુમતિરારંભે વા પરિગ્રહે વૈહિકેષુ કર્મસુ વા ॥

નાસ્તિ સ્વલુ યસ્ય સમગ્રીરનુમતિવિરતઃ સ મંતવ્યઃ ॥૧૪૬॥

અર્થ—આરંભ એટલે ખેતી વ્યાપારાદિક, પરિગ્રહ એટલે ધનધાન્યાદિક અને વૈહિક એટલે લગ્ન કાર્યાદિક ઇત્યાદિ કામમાં જે સમયુક્તિ સંમતિ આપતો નથી તેને અનુમતિ ત્યાગ પ્રતિમાધારી કહેવો. (૧૪૬)

ગૃહતો મુનિવનમિત્વા ગુરૂપકંઠે વ્રતાનિ પરિગૃહ્ય ॥

મૈદ્યાશનસ્તપસ્યન્નુત્કૃષ્ટશ્ચેલસ્વંઢધરઃ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થઃ—ઘરમાંથી નીકળીને, મુની રહે છે એવા વનમાં જઈને, ગુરૂ પાસે જે મહાવ્રતો લે છે, ભિક્ષાથી આહાર લઈને તપશ્ચરણમાં નિમગ્ન રહેતો, અને ક્રૂત લંગોટી અને અધુરૂ વસ્ત્ર રાખે છે તેને ઉત્કૃષ્ટ અગીયારમી પ્રતિમાધારી શ્રાવક કહેવો. (૧૪૭)

પાપમરાતિર્ધર્મો બંધુર્જીવસ્ય ચેતિ નિશ્ચિન્વન ॥

સમયં યદિ જાનીતે શ્રેયો જ્ઞાતા ધ્રુવં ભવતિ ॥૧૪૮॥

અર્થઃ—પાપ એ જીવેનો શત્રુ છે, અને ધર્મ એ જીવેનો અંધુ છે, એવો નિશ્ચય રાખીને જે શાસ્ત્રને જાણશે તો તે કલ્યાણને જાણનારો થશે. (૧૪૮)

येन स्वयं वीतकलंकविद्यादृष्टिक्रियारत्नकरं डभावम् ॥

नीतस्तमायाति पतीच्छयेव सर्वार्थसिद्धिस्त्रिषु विष्टपेषु ॥ ૧૪૯ ॥

અર્થ:—જેણે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણે રત્નો નિર્માણ કરીને પોતાને તેની પેઠી જેવાં કીધાં છે તેને ત્રેલો-કયમાંની સર્વ પુરૂષાર્થની સિદ્ધિ પત્નીની ઇચ્છાથી વરે છે. (૧૪૯)

सुखयतु सुखभूमिः कामिनं कामिनीव ।

सुतमिव जननी मां शुद्धशीला भुनक्तु ॥

कुलमिव गुणभूषा कन्यका संपुनीता-

ज्जिनपतिपदपद्मप्रेक्षिणी दृष्टिलक्ष्मीः ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ:—જે મકામી પુરૂષને સુખકર સ્ત્રી સુખ આપે છે, તેમ જીનેશ્વરનાં ચરણકમળોપર શ્રદ્ધા એજ સમ્યક્દર્શનરૂપી લક્ષ્મી મને સુખકર થાઓ; જેમ શુદ્ધ સ્વભાવની માતા પોતાના પુત્રનું પાલન કરે છે, તે પ્રમાણે આ સમ્યક્દર્શનરૂપી લક્ષ્મી માંને પાલન કરો; જેમ ગુણવાન કન્યા કુળને પવિત્ર કરે છે, તેમ આ સમ્યક્દર્શનરૂપી લક્ષ્મી મને પવિત્ર કરો. (૧૫૦)

આ પ્રમાણે સમંતભદ્રસ્વામીએ રચેલા રત્નકરંડ

શ્રાવકાચારમાંનો અગીયાર પ્રતિમા વર્ણન

નામનો સાતમો ભાગ સમાપ્ત થયો.

હતિ રત્નકરંડશ્રાવકાચાર સમાપ્ત.

ક્ષમાપના.

હે ભગવાન ! હું બહુ ભૂલી ગયો, મેં તમારાં અમુલ્ય વચનોને લક્ષમાં લીધાં નહીં. મેં તમારાં કહેલાં અનુપમ તત્વનો વિચાર કર્યો નહિં. તમારાં પ્રણીત કરેલાં ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહિ. તમારાં કહેલાં દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પાવત્રતા મેં ઓળખ્યાં નાહં. હે ભગવાન ! હું ભૂલ્યો, આથ ડયો, રઝળ્યો અને અનંત સંસારની વિટમ્બનામાં પડયે છું. હું પાપી છું, હું બહુ મદોન્મત અને કર્મ-રજથ કરીને મલિન છું. હે પરમાત્મા ! તમારાં કહેલાં તત્વો વિના મારો મોક્ષ નથી. હું નિરંતર પ્રપંચમાં પડ્યા છું. અજ્ઞાન અંધ થયો છું. મારામાં વિવેકશક્તિ નથી, અને હું મૂઠ છું. હું નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું, નિરાગી પરમાત્મા ! હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા મુનિનું શરણુ ગ્રહું છું. મારા અપરાધ ક્ષય થઈ, હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થાઉં એ મારી અભિલાષા છે. આગળ કરેલાં પાપોનો હું હવે પશ્ચાત્તાપ કરું છું. જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી ઉઠા ઉતરું છું, તેમ તેમ તમારા તત્વના અમત્કારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે. તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સત્તચિદાનંદ સ્વરૂપ, સહજનંદી, અનંતજ્ઞાની, અનંતદર્શી, અને ત્રેલોક પ્રકાશક છો. હું માત્ર મારા હિતને અર્થ તમારી સાક્ષી-ક્ષમા ચાહું છું. એક પણ પણ તમારાં કહેલાં તત્વનો શંક ન થાય, તમારા કહેલા રસ્તામાં અહોરાત્ર હું રહું, એજ મારી આકાંક્ષા અને વૃત્તિ થાયો. હે સર્વજ્ઞ ભગવાન ! તમને હું વિશેષ શું કહું ? તમારાથી કંઈ અજ્ઞાણ્યું નથી. માત્ર પશ્ચાત્તાપથી હું કર્મજન્ય પાપનો ક્ષમા ઇચ્છું છું. ઓ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

લી. સેવક,

પ્રત્યેચંદ્રભાઈ તારાચંદ

બડકની ૧૦ પાઠશાળાના મહામંત્રી, વિજયનગર (મહીકાંડા)

